

A KALANGYA BETILTOTT KISEBBSÉGI SZÁMÁNAK MARGÓJÁRA

A jugoszláviai magyar szellemi életben a húszas évek második feléig nemigen hatottak olyan törekvések, amelyek kisebbségünk önismeretének megalapozását szorgalmazták volna. Miután azonban Szenteleky Kornél 1927 nyarán ráeszmél és kimondja, hogy „minden magyar népdarab önálló szellemi életre van utalva, és ebben az életre kelésben” önmagán kívül „nincs karonfogó szülője, segítőtársa vagy gyámolítója”, egyre inkább tért hódít a gondolat, hogy a kreatív kevesek összefogásával minél alaposabban fel kellene mérni kisebbségünk múltját és jelenét. Valójában ez a szándék rezdült már Csuka Zoltán lírai antológiájában, a Kévében, s ez határozta meg a Vajdasági Írás, A Mi Irodalmunk és a Kalangya szerkesztésének gyakorlatát is később. Épp ezért Szenteleky közismert elve, mely szerint „életbevágóan fontos”, hogy megismerjük „földünk és népünk lelkét”, nem csupán íróink tájékozódásának próbált irányt szabni, hanem sarkítottságával a jugoszláviai magyarság fennmaradásának egyik alapfeltételét is nyomatékosítani kívánta.

Maga Szenteleky abban reménykedett, hogy a fehér foltok eltüntetését jól megírt, ezrek által olvasott „vajdasági” regények fogják elősegíteni. A regények azonban egyre késtek, mint ahogy késtek az életrajzi, etnográfiai, történelmi és szociográfiai dolgozatok is. Havas Károly 1933 tavaszán sürgetőleg arra hívja föl a figyelmet, hogy végre meg kellene már írni „azt a könyvet, amely ennek a félmillió embernek életproblémáival foglalkozik”, csakhogy a vállalkozáshoz nincs semmi támpont, segítőeszköz, „egyéltalán nincsen semmi a világon”. Havas panaszkodása kétségtelenül túlzó, hisz a „semmi” cáfolataként még az évben elhagyja a sajtót a Városok . . . falvak . . . két kötete, számos bácskai, bánáti, sőt baranyai helység történetére és jelenére vetve fényt, s ezt a kezdeményezést nem sokkal később az induló Híd fiatal munkatársainak falukutató buzgalma viszi majd tovább. Ennek ellenére tény, hogy a kisebbségi létkérdéseket felvető, távlatot nyitó könyv, elsősorban politikai okok miatt, csakugyan nem születhetett meg.

A harmincas évek derekán azonban, amikor a Sándor király elleni merénylet után érezhetően gyengül a diktatúra, föllélénkül a politikai élet, több év után

végre az ellenzék is szóhoz jut a parlamenti választásokon, a Kalangya szerkesztői elérkezettnek látják a pillanatot ahhoz, hogy szervezett, minél több embert tömörítő szellemi „front”-ot hozzanak létre a magyarságot változatlanul megbízhatatlannak tartó hatalom elnyomó törekvéseivel szemben. Tervüket az is sietteti, hogy a folyóirat épp ekkortájt válságba sodródik. Kisbéry János 1935 elején dörgedelmes vitacikkben ront neki Szirmai Károlynak, nem kevesebbet lobbantva szemére, mint hogy letért Szenteleky útvjáról, elárulta célkitűzéseit (lám, az árulás vádja korántsem újkeletű ezen az álmos, nagy lapályon), mi több, hogy eltaposta a vajdasági magyar irodalmat. Ezzel csaknem egyidejűleg a becskerekai Magyar Közművelődési Egyesület megvonja Szirmaiétól a megígért anyagi támogatást, arra hivatkozva, hogy a lap magánkézbe került, s így pénzelését nem tarthatja erkölcsi kötelességének.

Mindenképp lépni kellett tehát, mégpedig tétovázás nélkül. A folyóirat műhelyében Kende Ferenc kezdeményezésére körlevél készült, s ebben (idézi Szirmai Endre A magányos óriás I. kötetében) egyebek között a következőket olvashatjuk:

„Erős hitünk, hogy ezekben a napokban a jugoszláviai magyarság életének egyik sorsdöntő állomásához érkezett.

Az új indulásnál számot kell vetni magunkkal. Ismerni kell szerepünket, világosan kell látni feladatunkat . . .

Az ország uralkodó nemzetével együtt súlyos megpróbáltatásokon estünk át. Tragikus események és politikai szenvedélyek hullámcsapásai, az európai nemzetek történelmi megnyilvánulásai a jugoszláviai magyarságot nemegyszer a meg nem értés örvényes szélére sodorták. De rendkívül bízunk országunk törvényeiben és abban az igazságban, amit lojalitásunk, közös munkára való készségünk talált.

Ezért rendkívüli számot adunk ki július hó végén. Ebben megszólaltatjuk nemcsak azokat, akikre a jugoszláviai magyarság mint vezető férfaira tekint, nemcsak azokat, akik a tollforgatás mesterségét értik, hanem kiváló gazdáinkat, kereskedőinket, iparosainkat is, szólásra kérjük fel új nemzedékünk fiait is . . .”

Az 1935. július 1-jén keltezett körlevélre befutott válaszokat Kende Ferenc rendszerezi, s ő ír bevezető tanulmányt is a készülő számhoz. A besorolt írásokban nyomát sem találni irredentizmusnak, kótyagos ábrándoknak, szavak mögé rejtett kihívó gesztusoknak. A cikkírók, a többségi hatalom megértésében és toleranciájában bizakodva, egy igazságosabb kisebbségi élet megszervezéséhez szeretnének hozzájárulni. A hatalom azonban más véleményen van. Az igények bejelentése, még inkább kisebbségünk önszerveződésének lehetősége riasztólag mozgósítja „igazságérzet”-ét, úgyhogy az ügyészség ez esetben el is tekint szokásos gyakorlatától: nem méricskéli, nem szűri meg az egyes írásokat, hanem lecsap, és az egész kinyomtatott számot betiltja.

Nem véletlen hát, hogy jó idő elteltével, 1937 elején, önismeretünk hézagai fölött tűnődve, Szegedi Emil újra a kiindulóponton találja magát, s csaknem szó szerint olyan negatív leltárt készít el, mint Havas Károly 1933-ban.